

nera d'emancipació d'aquest present tallat no exempta de paranys i perills: en fer falla del passat es pot anticipar el futur que podria haver esdevingut i, en conseqüència, fer factible el que podria esdevenir.

Sobre la nostalgia és un llibre que permet endevinar una mirada filosòfica personal sota les exigències metodològiques i positives del gènere de l'assaig. Escrit amb rigor i claredat, no pretén cobrir la totalitat d'un tema, sinó més aviat obrir les línies de recerca que l'autor està treballant. És una obra que sembla respondre a una urgència vital i acadèmica molt mesurada que no renuncia, ans al contrari, a modular els primers compassos d'una veu pròpia. Matisat, prudent, amb un doble nivell de lectura en alguns moments difícil de destriar, perquè està més suggerit que no pas subratllat, la reflexió de Diego S. Garrocho proporciona una oportunitat d'endinsar-se en una de les claus fonamentals de l'*ethos* de la generació que ha començat a protagonitzar aquest primer terç del segle XXI.

Armando PEGO PUIGBÓ
SGR Filosofia i Cultura
Facultat de Filosofia
Universitat Ramon Llull

Massimo Cacciari,
Il lavoro dello spirito.

Milano: Adelphi, 2020, 118 pàg.

En ocasió del centenari de la mort de Max Weber, el filòsof Massimo Cacciari va publicar la primavera de l'any 2020 un volum de poc més de 100 pàgines dedicat a les dues cèlebres conferències (*La Ciència*

com a professió i *La Política com a professió*) que el gran sociòleg alemany va pronunciar a Munic davant el Sindicat d'Estudiants Lliures de Baviera l'any 1917 i l'any 1919 respectivament. Les dues conferències, segons Cacciari, han de ser llegides conjuntament, ja que pertanyen a un únic 'cicle'. El títol del llibre de Cacciari remet, de fet, al títol amb què les edicions en llengua original presenten el conjunt unitari de les dues conferències weberianes: *Die geistige Arbeit als Beruf*—que podríem traduir com «el treball de l'esperit com a vocació (o com a professió)».

Cacciari s'ha ocupat del gran pensador alemany en nombroses ocasions, tant al llarg de la seva obra escrita (per exemple en el volum *L'arcipelago*, publicat l'any 1997 per l'editorial Adelphi de Milà) com en múltiples conferències i cursos universitaris. Sense anar més lluny, en una edició italiana de fa quinze anys de les conferències weberianes el filòsof italià desglossava, en una extraordinària introducció, una anàlisi interna i puntual del text weberianà (cf. M. Cacciari, «Introduzione» a M. Weber, *La scienza come professione. La politica come professione*. Milano: Mondadori, 2006). En el volum que presentem, en canvi, Cacciari realitza un desenvolupament personal i lliure d'alguns dels temes de fons que articulen les dues conferències bavareses.

A partir del testimoni weberianà, la reflexió de Cacciari gira al voltant de la relació entre acció política i coneixement científic, entre saber i poder. Més concretament, Cacciari insisteix en el fet que en les dues conferències Weber reflexiona al voltant de dues dimensions diverses d'una única *geistige Arbeit* que és la que dona títol al llibre: la

dimensió del treball científic en sentit ampli (inclòs el de les ciències socials i el de la filosofia) i la de la política. En un moment especialment dramàtic de la història alemanya i europea, Weber insisteix davant els estudiants que l'escolten a Munic en el fet que aquestes dues dimensions no han de ser concebudes com a abstractament contraposades l'una a l'altra: no constitueixen dues petites totalitats separades, sinó dues dimensions d'un únic «treball de l'esperit», que poden entrar en conflicte però poden també buscar una forma harmònica de relacionar-se entre si.

Si bé aquesta relació entre el saber i el poder ocupa i preocupa la filosofia de tots els temps —com a mínim des de Plató—, en el cas de Weber és analitzada des del punt de vista de la seva peripècia moderna, quan amb Descartes, Bacon, Spinoza i Leibniz, entre d'altres, es posa de manifest que el vincle amb el poder per part de la nova ciència és immediat, ja que la dimensió tècnica i productiva és immanent al seu propi desenvolupament. És la ciència mateixa que demana integrar-se en el sistema productiu, ja que aïllada d'aquest sistema simplement no podria subsistir. Queda així plantejat, des de bon principi, un primer problema polític lligat a la ciència: per a desenvolupar-se, la ciència necessita un gran desplegament de mitjans econòmics i necessita integrar-se en el sistema productiu. Ara bé, és la política la que ha d'administrar, promoure i governar aquell desplegament i aquest sistema. De manera que sorgeix, del tot necessàriament, un primer conflicte entre el treball científic i el treball polític: el polític, si és responsable, mirarà de regular la recerca científica, intentarà

instituir una relació de dependència contractual amb la ciència; mentre que el treball científic no s'adequarà a cap autoritat ni podrà limitar-se a objectius predeterminats des de l'exterior. A més, la política no podrà refusar ni prescindir de la dimensió irracional, ja que els 'valors' que tota política propugna no sempre depenen de decisions racionals.

Cacciari ens descriu aquestes i altres dificultats i apories que la reflexió de Weber va travessant, conscient del caràcter necessari i estructural del conflicte entre ciència i política, entre poder i saber.

Ara bé, un dels principals mèrits del volum de Cacciari és el de mostrar, de manera magistral, com l'abast històric d'aquest problema és en realitat molt més ampli del que se sol pensar. Cacciari demostra també, amb els textos a la mà, que Weber era perfectament conscient d'aquest fet. Contra la tendència habitual a menystenir la rellevància filosòfica (i no només sociològica) de Weber, així com les seves relacions amb la tradició filosòfica alemanya i europea, el filòsof italià subratlla els vincles entre l'obra de Weber i la d'altres grans pensadors de la crisi (Nietzsche, en primer lloc), així com, molt especialment, les línies de continuïtat entre la reflexió weberiana i la de la gran tradició idealista.

En relació amb aquest últim punt, Cacciari assenyalava de manera molt convincent com el 'desencant' weberian (la famosa *Entzauberung der Welt*) es planteja explícitament en el solc de la tradició fichtiana (i hegeliana): la raó última per la qual el fenomen, *Gegen-stand*, ha perdut el seu 'encant' és el fet que ha esdevingut «impossible pensar a una *cosa en si* [...] que no sigui

ipso facto quelcom pensat, un *positum* del pensament» (p. 33). La racionalització del món suposa la *fe* que totes les coses, per principi, puguin ser dominades a través d'un càlcul racional; significa, en definitiva, concebre el món com a producte teleològic del pensament —idea a la qual també Husserl dedicarà pàgines importants, les darreres de la *Krisis*, l'any 1936. El projecte idealista, especialment fichtià i hegelian, de crear un «Sistema de la Ciència» capaç d'incloure i assumir el poder mateix de les ciències modernes en llur relació inextricable amb la tècnica és des dels seus inicis un projecte infinit, que com a tal exigeix una revolució o un estat d'excepció permanents respecte als objectius que el mateix desenvolupament científic va assolint a cada moment. Ara bé, aquest projecte és obra d'un «treball» que es planteja des dels seus inicis com a *absolutament lliure* —és la *geistige Arbeit*, que esdevé paradigma de l'època moderna mateixa. La *libertas philosophandi* dels moderns està a la base no només de l'ideal d'alliberament polític, sinó també de l'ideal d'alliberament respecte a tota forma de dependència laboral, especialment en els pensadors revolucionaris successius a l'idealisme, de Feuerbach a Marx. El treball mateix —especialment el treball «espiritual»— és, ja tant per Hegel com per Marx, el motor de la gran transformació productiva, econòmica, social i política que contínuament trasbalsa la modernitat i que li impedeix tota forma de quietud i de repòs. Per Hegel, com per Marx, la realitat, *Wirklichkeit*, es reconcilia amb la raó en la mesura en què esdevé producte del seu *érgon*, en la mesura en què esdevé producte del treball de la raó. Ja per Fichte aquest

«treball de la raó» consisteix a sotmetre a si mateixa tot allò que se li presenti com a no-jo; semblantment, en l'acció política i en el dret la raó ha de sotmetre al seu domini tota forma d'autoritat que s'interposi en el seu lliure camí: el Sistema de la Ciència ha de conduir així al Sistema de la Llibertat. És fonamentalment el mateix que retrobem finalment amb Marx: el projecte burgès de dominar el «treball viu» suposa la voluntat contradictòria de dominar la mateixa llibertat de l'esperit, subordinant-la a les finalitats econòmiques, mentre que la radical afirmació de la *geistige Arbeit*, de la qual el treball científic és el paradigma, impedeix que la seva força revolucionària permanent pugui ser reduïda a la de generar un augment indefinit de la riquesa material. Així, el treball viu, segons Marx, té com a característica principal la seva productivitat il·limitada: s'autoreprodueix en cadascuna de les formes en què es manifesta (i això vol dir —subratlla Cacciari a la p. 16— que «l'energia que el mou no és material»). És, per tant, en aquesta productivitat que, segons Marx, el sistema revolucionari haurà de trobar fonament si voldrà ser efectiu.

Doncs bé, la pintura weberiana mostra amb 'maquiavèl·lic' realisme i desencant les tensions i contradiccions inherents a aquest grandios projecte modern, a aquest ideal de síntesi entre teoria i praxi, que alimenta tant els grans sistemes de l'idealisme com els dels seus crítics entre 1830 i 1848. En una paraula: el 'desencant' del sociòleg alemany està dirigit precisament a la idea moderna del caràcter intrínsecament alliberador del progrés de la ciència (*Wissenschaft*).

De fet, és precisament aquí on Weber, segons Cacciari, col·loca la segona i irre-

nunciable dimensió de la *geistige Arbeit*: la dimensió política. Per Weber l'autèntica activitat política no pot prescindir de la força intel·lectual, a menys que no es resigni a quedar 'neutralitzada' en la tasca d'administrar una economia a la qual quedar sotmesa. El discurs de Weber, subratlla Cacciari, no només no té un caràcter 'deconstructiu' ni 'impolític', sinó que té com a objectiu fer la política més poderosa: Weber està advertint els joves polítics del futur que, si renuncien a la força intel·lectual, la seva política serà impotent. L'acció política és autènticament «responsable» quan és capaç d'indicar per a l'acció una finalitat possible sobre la base d'una anàlisi realista de la situació. Això implica, entre d'altres coses, que la política s'esforci a combatre la tendència a afeblir «els elements i les funcions que fan d'intermediari entre la societat civil i el govern», a combatre la tendència a dissoldre «el reconeixement de la complexitat social, que està a la base del politeisme democràtic, en el mite del poble» (p. 89). Com més s'accentua la crisi de la representativitat política, «més es redueix el poder efectiu de la política, més creix necessàriament a l'interior de les seves institucions el component demagògic-plebiscitari» (p. 89). Per tal d'evitar aquesta crisi, el treball de la política consistirà a buscar formes racionals d'organització, a través d'institucions com els partits polítics i els diferents òrgans de l'administració; consistirà a crear les condicions per a la selecció, la continuïtat i la renovació de classes dirigents formades i competents. En el seu cicle de conferències, Weber convida desesperadament els futurs representants del treball científic a comprometre's activament per tal de pro-

fessionalitzar la política, de donar forma a un «polític de professió», a un polític «responsable», basat en el model de responsabilitat i en l'ètica del deure presents en el treball professional científic. I Weber convida, desesperadament també, el polític, a assumir les característiques tecnoburocràtiques pròpies de la ciència si vol mantenir el seu poder d'acció basant-se en una anàlisi realista de la situació —característiques el paradigma de les quals es troba, novament, en el *Beruf* científic, en la vocació a una *libertas philosophandi* rigorosa i radical.

Cacciari analitza amb detall l'assonància i les diferències entre aquest projecte weberian i les idees del Mann de les *Consideracions d'un impolític* del 1918, així com les contingudes en l'assaig de 1932 *Goethe com a representant de l'edat burgesa*, i relaciona les preocupacions de Weber amb les d'altres contemporanis d'excepció, com són Croce o Husserl, entre d'altres. No cal dir que l'autor insisteix en la tremenda vigència de les 'inactuals' conferències weberianes. Assenyalem, sense cap pretensió d'exhaustivitat, algunes de les qüestions en què aquesta vigència ens sembla més evident.

En primer lloc, Cacciari es pregunta si, davant la transformació productiva i científica actuals, les formes i l'ètica del treball assalariat, que separen ('alienen', diria Marx) el treball del seu propi producte, podran resistir indefinidament. No ens indica l'evolució del sistema productiu i l'anomenada 'economia del coneixement' que el treball humà és cada cop menys 'físic' i cada cop més 'espiritual'? És només actuant cadascuna de manera autònoma i alhora coordinant-se harmònicament que ciència i política podran perseguir realista-

ment una destinació possible per al sistema productiu i per a la recerca científicotècnica del futur, partint de la premissa que cada cop és més difícil produir qualsevol forma de bé tangible prescindint d'aquells béns intangibles que només el «treball de l'esperit» (científic i també polític) pot 'produir'.

En segon lloc, per Weber, com per Cacciari, la participació política autèntica en un règim democràtic es realitza mitjançant el sistema representatiu i consisteix a buscar «un compromís entre *maior pars* i *sanior pars*» (p. 88). La 'democràcia directa' és, en la millor de les hipòtesis, un ideal regulatiu, i en la pitjor, una pura i simple llegenda. Desmantellar o afeblir els 'cossos intermedis' (partits, sindicats, associacions, corporacions, etc.) no només suposa una pèrdua de representativitat política sinó també una pèrdua de canals participatius per a la ciutadania. Per a protegir la democràcia, cal esforçar-se per tal que els procediments democràtics afavoreixin la selecció dels millors —dels més competents. És oportú assenyalar que el mateix Cacciari, retirat de tota participació directa en la vida política italiana des de la fi del seu últim mandat com a alcalde de Venècia l'any 2010, ha fundat algunes institucions dedicades a la formació de polítics i administradors: primerament la Scuola di Formazione Politica, fundada l'any 2005 i encara vinculada al Partit Demòcrata italià, del qual Cacciari va formar part; i, més recentment, el Centro Culturale Europeo, ja lliure de tot vincle amb els partits polítics i vinculat a la Universitat San Raffaele de Milà.

En tercer lloc, Cacciari considera que una de les lliçons més rellevants que podem extreure de les conferències de Weber

és la consciència del fet que és només de l'energia continguda en la *geistige Arbeit* que podran sorgir noves fites històriques —no pas «la fi de la història» sinó un programa polític (i no només polític) que tingui necessàriament abast europeu i que sigui realista i plausible. «Una autonomia del polític, si mai n'hi haurà, només podrà recolzar-se, a l'època del capitalisme globalitzat, en el poder autoalliberador del treball intel·lectual»; només podrà subsistir si el polític es defineix «com a representació i ordre que té en aquest poder [*id est*: en el poder intel·lectual] la seva causa motriu així com la seva causa final» (p. 92-93). Ara bé, la condició per tal que l'energia espiritual pugui ser 'políticament' alliberada és que el treball científic intenti sempre mantenir «la seva autonomia respecte a tota subsumpció econòmica, política o religiosa». «El treball científic [...] pot mostrar la pròpia productivitat o creativitat només si se'n garanteix l'autonomia» (p. 21).

En quart lloc, Cacciari ens convida a reconèixer que la forma jurídica del contracte és insuficient per governar les dinàmiques activades pel *Gestell* tecnoeconòmic i especialment els conflictes i les desigualtats que aquest genera; i que tampoc pot satisfer i conciliar les instàncies radicals i contraposades de llibertat i de seguretat que mouen l'individu. Lluny de decretar la mort de la política a mans de l'economia o de la ciència, Cacciari mostra a partir d'aquests temes weberians com l'època global és la que planteja de manera més urgent el problema de l'autoritat política. Sense autoritat política, ens ve a dir la lectura cacciariana de Weber, les contradiccions actuals del sistema explotaran una vegada i una altra en

forma de grans crisis internacionals (migracions, clima i, darrerament, pandèmies), que tendiran a afeblir l'energia mateixa del capitalisme i del progrés tecnocientífic. Que potser la política no tendeix cada cop més a respondre a aquestes crisis mitjançant petits o grans estats d'excepció que, entre d'altres coses, condicionen i restringeixen cada cop més les llibertats individuals? Que potser la frustració que tot això genera no tendeix a descarregar-se, primerament, contra la classe política en el seu conjunt i, després, contra el sistema sencer que aquesta representa? En algunes d'aquestes qüestions que l'assaig de Cacciari suggereix retrobem tota una línia argumental que serpenteja en moltes de les intervencions del filòsof en els mitjans de comunicació italians aquests darrers temps (especialment en el canal de televisió *La7* i en el diari *La Stampa* de Torí, de gran influència en l'opinió pública del país).

El volum que presentem va aparèixer la primavera de l'any 2020. La pandèmia i la manera de mesurar-la, de comunicar-la i de gestionar-la, han anat posant de manifest —a qui ha tingut voluntat d'observació— els tràgics curtcircuits de què és capaç la sempre equívoca relació entre l'aspecte racional i l'aspecte irracional de cadascuna de les dues dimensions de la *geistige Arbeit*. El lector del llibre que presentem té l'oportunitat de projectar la reflexió de Weber i la de Cacciari damunt la superfície de la nostra actual realitat científica i política. No en sortirà decebut.

Jordi HERNANDO
Facultat de Filosofia
Universitat Ramon Llull

Ryszard Legutko,
Los demonios de la democracia.
Tentaciones totalitarias en las
sociedades libres.

Madrid: Ediciones Encuentro, 2019,
222 pàg.

El que fora ministre d'Educació de Polònia i actualment eurodiputat i vicepresident del grup parlamentari europeu de Conservadors i Reformistes Europeus, Ryszard Legutko, ho té clar: comunisme i democràcia liberal tenen molt en comú.

Aquesta és la tesi que el polític polonès defensa en el seu llibre *Los demonios de la democracia. Tentaciones totalitarias en las sociedades libres*, publicat el 2019 per Ediciones Encuentro. L'original del llibre es va publicar, el 2012, sota el títol *Triumf człowieka pospolitego* a l'editorial Zysk. El 2016 es va publicar la versió per als Estats Units amb el títol: *The demon in democracy: Totalitarian Temptations in Free Societies* (Encounter Books). Aquesta versió, més breu que la polonesa, és la que es va utilitzar per a la versió castellana, de la qual Jesús Guillamón va ser l'encarregat de traduir. L'edició duta a terme per Encuentro es distribueix en nou apartats. El primer d'ells, el pròleg del periodista i eurodiputat espanyol Hermann Tertsch; a continuació una nota del traductor, per seguir amb la introducció de l'autor; cinc capítols i les conclusions; tot en 220 pàgines.

Legutko va estar vinculat al moviment Solidaritat (*Solidarność* en polonès), així com a la resistència anticomunista. Sota el règim comunista va ser editor de la revista dissident *Arka*; un cop caiguda la URSS, va